

УДК 159.923.6

*Житинська М. О.,
ст. викладач кафедри теорії та
технології соціальної роботи,
Національний педагогічний
університет
імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна)*

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЕЙДЕТИКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ ТРЕТЬОГО ВІКУ

У статті розглядається практика застосування елементів ейдетики у роботі з людьми похилого віку в умовах університету третього віку. Визначено актуальність збереження когнітивних здібностей та інтелектуальної підтримки людей похилого віку в умовах сьогодення.

Визначено основні методи ейдетики, розкрито їх суть і проаналізовано можливості їх використання в процесі навчання людей похилого віку з метою підвищення якості їх життєдіяльності.

Ключові слова: *люди похилого віку, університет третього віку, навчання людей похилого віку, ейдетика.*

В статье рассматривается практика применения элементов эйдетики в работе с пожилыми людьми в условиях университета третьего возраста. Определена актуальность сохранения когнитивных способностей и интеллектуальной поддержки пожилых людей в современных условиях.

Определены основные методы эйдетики, раскрыто их суть и проанализированы возможности их использования в процессе обучения пожилых людей с целью повышения качества их жизнедеятельности.

Ключевые слова: люди пожилого возраста, университет третьего возраста, обучение пожилых людей, эйдетика.

The article deals with the practice of using the elements of eidectic in working with elderly people in the conditions of the third-year university. The importance of preserving cognitive abilities and intellectual support of elderly people in the present conditions is determined.

The basic methods of eidectics are defined, their essence is revealed and the possibilities of their use in the process of training of elderly people are analyzed in order to improve the quality of their life.

Keywords: old people, university of the third age, training of the elderly, eidetic.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Швидкі темпи розвитку науки та техніки, суспільства в цілому вимагають проведення суттєвих змін у освіті, створення нових пріоритетів навчання та виховання протягом усього життя. В освітньому просторі все більшої популярності набуває впровадження інноваційних освітніх технологій. Такі технології сприяють гуманізації процесу навчання, його особистісному орієнтуванню, оптимізації взаємодії з вихованцями. Актуальними стають пошуки сучасних підходів до педагогічної підтримки навчального процесу, перспективних технологій розвитку всіх вікових груп населення.

Огляд літератури дозволив констатувати, що “інновації в освіті” – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [3].

Сучасне суспільство висуває перед людиною похилого віку нові завдання, вимагає вміння миттєво й обдумано приймати рішення, розв’язувати поставлені задачі, швидко переходити з одного виду діяльності на інший. Одним словом, людина похилого віку розглядається сьогодні не як пасивний отримувач соціальної допомоги, а активний суб’єкт держави, наділений специфічними компетентностями. За таких умов збереження особистості у старості є необхідною умовою якісної життєдіяльності людини похилого віку.

Мета дослідження полягає в розкритті можливостей застосування методу ейдетики та виокремлення найбільш ефективних її прийомів у роботі з людьми похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Термін “ейдос” з давньогрецької означає “вигляд”, “образ”, “ідея”. Вперше термін “ейдетика” використав німецький учений, професор Е. Йенш, коли в 20–40 рр. XX ст. став досліджувати здатність людини відтворювати яскраві наочні образи предмета, коли ті вже не діють безпосередньо на органи чуття.

Вагомий внесок у розвиток ейдетики здійснив російський вчений І. Матюгін, який розробив методики ейдетичного сприймання інформації, розвитку пам’яті й уваги та заснував “Школу ейдетики” [6].

О. Р. Лурія першим поділив методики запам’ятовування на два основних напрями:

1) мнемотехніка (методи, у основі яких лежить вербально-логічне мислення);

2) ейдетика (методи, засновані на конкретно-уявному мисленні) [4].

Вивченням ейдетизму та розробкою авторських підходів до проблеми займалися О. Пащенко, В. Тирських, О. Серікова, О. Кушнір та інші. Щодо української школи ейдетики, то можна говорити, що наразі вона перебуває на етапі свого становлення. Зокрема її засновником на тенетах України є Є. В. Антощук [1].

На основі аналізу методичної літератури нами було встановлено, що методика ейдетики практично реалізовується та розвивається в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Щодо застосування методів ейдетики при організації навчання дорослих і людей похилого віку ґрунтовних наукових досліджень нами не виявлено. Таким чином, ми акцентуємо увагу на можливостях застосування інноваційної технології методу ейдетики в роботі з людьми похилого віку.

Як засвідчує аналіз соціально-педагогічної літератури та сучасної практики, освітні потреби людей похилого віку є досить актуальними і вимагають створення відповідних умов для їх ефективного задоволення.

З цією метою, ще понад три десятиліття тому в країнах Європи були запроваджені університети третього віку.

Наразі включення людей похилого віку в соціально-педагогічне середовище університетів третього віку, здатне виконувати специфічні завдання з виявлення у визначеній категорії особистісних ресурсів, визначення життєвих стратегій, мотивування до активної продуктивної діяльності, інтеграції в соціум, а також захист від негативного впливу зовнішнього середовища.

Сьогодні у світі інформаційних технологій та постійних інновацій саме соціально-педагогічне середовище університету третього віку може відновити систему життєдіяльності людини похилого віку,

оскільки включення в таке середовище попереджає старіння (пропаганда фізичної та психологічної активності), готує до виходу на пенсію (допомога в адаптації до нових умов життєдіяльності) та переорієнтовує активності (створення сприятливих умов для формування почуття значимості людини похилого віку через включення її в різні види суспільно корисної діяльності).

Дискусійним у геронтопсихології залишається питання обов'язковості спаду розумової активності та згасання інтелекту людей похилого віку. Більшість учених наполягає, що спад розумової активності не є обов'язковим, так як зумовлений переважно настановами людини. Механізм цього явища означає, що у пригніченні розумової активності людини похилого віку винні не старечі інволюційні процеси, а навіювання, очікування й інтелектуальна бездіяльність самої особистості.

Згідно з науковими працями Б. Г. Ананьєва, збереження особистості в пізньому віці залежить від рівня її соціальної активності. Отже, якщо людина не втратила живий зв'язок із сучасністю, продовжує виконувати суспільні ролі, у неї не відбувається деформація особистості. Сьогодні особливо важливим, на нашу думку, є твердження науковця про те, що навіть в умовах суспільної кризи людина похилого віку є суб'єктом своїх відносин зі світом і може знайти нові шляхи включення в життя суспільства.

Активність дає можливість людині похилого віку відчувати себе, самореалізуватись, проявити свої можливості, а її рівень залежить від самопочуття, настрою, життєвої задоволеності.

Встановлено, що розвиток нейронів триває протягом усього життя індивіда і стабільне мозкове навантаження сприятливо впливає на збереження мнемічних процесів [2]. Отже, можемо констатувати, що подоланню деформації інтелектуального розвитку особистості сприяють регулярні заняття з активізації психічних процесів (пам'яті, уваги, уяви, мислення). На нашу думку, ще більш актуальною ця проблема стає щодо людей похилого віку, оскільки старість як віковий період життя людини характеризується поступовим згасанням усіх функцій організму.

І тут, ейдетика, як методика, що спрямована на розвиток образного мислення, уваги, уяви та пам'яті, здатна підтримати розумову активність людини похилого віку, покращити сприймання та відтворення інформації, спираючись на властиве кожній людині вміння уявляти і фантазувати. Вона дозволяє не лише запам'ятовувати та відтворювати образи, а є однією з умов розвитку неординарного мислення і пізнавальної активності людини, крім того відбувається розвиток навичок концентрації уваги, здатностей уяви.

Така підтримка та вдосконалення інтелектуальних можливостей людини похилого віку є життєво необхідною умовою якісної життєдіяльності у старості. Особливо актуальним вона стає в сучасному світі з його постійно зростаючими потоками інформації та новими вимогами з боку держави до людини похилого віку. Інтелектуальна підтримка представників поважного віку є складовою не тільки патерну позитивного старіння, а й частиною формування адекватного ставлення представників акмеологічного періоду онтогенезу до свого майбутнього.

Окрім того, методи ейдетики сприяють розвиткові нового життєвого та художньо-естетичного досвіду людей похилого віку, дозволяють відтворювати яскравий наочний образ протягом тривалого часу, розширюють не тільки межі пам'яті, але й можливості людини похилого віку бачити світ по-іншому – у всій його різноманітності кольорів, запахів, звуків, а значить відкривають нові можливості, новий зміст життєдіяльності людини в період старості.

Одним із основних принципів ейдетики є наочність. Тому не випадково ейдетика як наука спрямована на те, щоб залучити всі можливі ресурси людської пам'яті заради використання набутих знань у житті.

З метою практичної перевірки ефективності методу ейдетики при роботі з людьми похилого віку нами було розроблено міні-курс з ейдетики для людей похилого віку, що був проведений на базі університету третього віку Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Оболонського району міста Києва. Метою курсу стало сприяння збереженню когнітивних здібностей людини у старості, розвиток творчого мислення та креативності.

Методики ейдетики різноманітні: на запам'ятовування слів (в тому числі й іноземних), цифр, обличчя, імен, віршів, текстів, телефонів та інше. Завдяки застосуванню цих методик розвиваються відчуття дотику, нюху, смаку; сприймання кольору, форми; довільна увага; тактильна, нюхова, зорова, слухова пам'ять; вербальне та невербальне мислення; відтворююча та творча уява; мовлення. У роботі з людьми похилого віку нами були використані:

- *метод піктограм* (піктограми – маленькі прості малюнки, значки, в яких виділяються суттєві ознаки предмета або поняття). Піктограми допомагають запам'ятовувати будь-які літературні твори, як віршовані, так і прозові. Цей прийом використовується для збагачення словникового запасу, розвитку мовної активності. Такий тип роботи сприяв подоланню невпевненості у людей похилого віку та підвищенню загальної активності на заняттях в університеті третього віку;

- *метод послідовної асоціації* – створення за допомогою фантазії та образного мислення ланцюжка асоціацій;

- *друдл* – це чорно-білі картинки-загадки, дивлячись на які абсолютно неможливо точно сказати, що це таке. Сенс друдла полягає в тому, щоб якомога більше придумати варіантів бачення картинки. Такий метод роботи змушує мозок опрацювати тонну інформації, щоб співставити образ із зображенням на картинці;

- *метод “оживлення”* ґрунтується на розвитку природних можливостей людини до фантазування. За допомогою цього методу людина вчиться швидко створювати уявні картинки текстів, історичних подій, побутові, живі картини правил, таблиць. Вона ніби стає співучасником тих подій, про які йдеться. Розвиток здібностей до візуалізації розширює межі пам'яті, створює безмежні можливості використання образної пам'яті;

- *цифрові таблиці Шульте* сприяють розвитку уміння зосереджуватись та переключати увагу;

- *метод Аткінсона* передбачає запам'ятовування іншомовних слів, базуючись на використанні ключових слів або фонетичних асоціацій. Особливо актуальним метод є при організації навчання іноземним мовам людей похилого віку, оскільки полегшує процес запам'ятовування та збільшує обсяг вивченого матеріалу. І. Матюгін зазначає: “...асоціювання – це передусім зв'язування чогось із будь-чим. ... Суть методу полягає в тому, щоб до іноземного слова підібрати співзвучні (тобто подібні за звучанням) лексеми з рідної або добре знайомої мови” [6, с. 8]. Наприклад, людина похилого віку асоціює слово “стиль” із “style”, “фіксувати” – “fix”, “реєструватися” – “register” тощо;

- *метод узгодження фантазії та уяви з умінням чітко висловлювати, промовляти власні думки* передбачає говоріння на будь-яку тему впродовж 5 хвилин. Метод допомагає подолати тривожність перед публічним виступом, сприяє покращенню чистоти мови, чіткості та системності висловлювань.

Таким чином, на заняттях з ейдетики люди похилого віку вчилися використовувати власну пам'ять із максимальною ефективністю, запам'ятовувати інформацію усвідомлено, раціонально, без виснажливого багаторазового повторення. Заняття з ейдетики проводилися в ігровій формі з дотриманням частого переключення одного виду діяльності на інший. Це дозволяло уникати втоми, зберігати увагу й зацікавленість, а також підтримувати позитивний емоційний фон під час діяльності. У процесі роботи ми зважали на вікові особливості геронтологічної групи та на те, що важливою умовою розвитку ейдетики є необхідність використання всіх доступних людині похилого віку способів чуття й передання набутого досвіду.

Можемо сказати, що сьогодні методика ейдетики популярна серед тих, хто прагне неформально ставитися до процесів пізнання навчання. Завдяки розвиткові образної уяви та яскравій фантазії ейдетика допомагає використовувати ті виняткові можливості, “резерви”, які є у кожної людини.

Таким чином, методики ейдетики корисні для впровадження в систему освіти, вони формують новий підхід до освітніх і виховних технологій, який дозволить кожному комфортно, легко та із задоволенням здобувати нові знання в будь-якому віці, одержуючи задоволення від реалізації своїх здібностей. Ми переконані, що впровадження методів ейдетики у роботу з людьми похилого віку дозволить адаптуватись людині до вікових змін та стане поштовхом до отримання нових сучасних знань і прояву активності в період старості.

Перспективи подальших досліджень. Слід відмітити, що безумовно період геронтогенезу має свої особливості, однак зміни, що відбуваються у звичному житті індивіда у зв’язку з виходом на пенсію, не означають регресивні зміни, що неминуче торкаються всіх сфер його життя. Більше того, при правильному підході до старіння пізня дорослість може стати періодом розвитку й творчого розквіту. Обговорювана тема вимагає подальших наукових досліджень, які покликані успішно вирішувати основні зміни життєдіяльності людини похилого віку.

Література:

1. Антощук Є. Швидка педагогічна допомога / Є. Антощук // Початкова освіта – 1999. – № 46 – С. 3. с. 232.
2. Голдберг Э. Парадокс мудрости. Научное опровержение “старческого слабоумия” / Э. Голдберг; пер. с англ. Л. Афанасьевой. – М. : Поколение, 2007. – 384 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Лурия А. Р. Маленькая книжка о большой памяти / А. Р. Лурия. – М., 1968.
5. Матюгин И. Ю. Методы развития памяти, образного мышления, воображения / И. Ю. Матюгин, И. К. Рыбникова. – М. : Ейдос, 1996. – 60 с.
6. Матюгин И. Ю. Как запоминать иностранные слова / И. Ю. Матюгин. – М. : Ейдос, 2009. – 154 с.
7. Матюгин И. Ю. Эффективная память: как быстро запоминать цифры и английские слова / И. Ю. Матюгин. – М. : РИПОЛ классик, 2005. – 544 с.